

вичерпався сам собою через події на фронті, через що останні служби у жовтні 1943 р. залишили Дніпропетровськ.

Ще однією зі звитяг СС у боротьбі зі Східним міністерством називають перехід до «Ahnenerbe» відомого ученого (М. Міллера), у науковому потенціалі якого був конче зацікавлений проф. Г. Янкун. Тепер він міг використати результати розкопок полів поховань на Сході, не полишаючи власних досліджень і не переймаючись звинуваченнями в ідеологічній зумовленості результатів. На думку фахівців, Г. Гімлером в «Ahnenerbe» були створені робочі умови для висланих науковців, від яких не вимагалось термінового світоглядно-політичного визнання політики СС, чим ця установа вигідно відрізнялася від відомства Розенберга.

Цілком очевидно, що першочерговим завданням як польових археологічних досліджень, так і наукової діяльності у галузі праісторії представники обох організацій Райху вважали обґрунтування «історичної місії» нацистів на Сході. Попри жорстку конкуренцію між собою і на відміну від інших регіонів України, у Дніпропетровську їм здебільшого удалося реалізувати поставлені завдання. Однак пропагандистські звитяги уже не могли запобігти неминучому краху Третього райху.

Людмила Рожкова (Суми)

Антисемітська пропаганда на сторінках підкупаційної преси Сумщини (1941–1943)

Вже через тиждень після захоплення Сум у жовтні 1941 р. вийшла газета «Сумський вісник» – орган міської управи. Незабаром з'явилися «Відродження» (Ромни), «Визволення» (Конотоп), «Лебединський вісник», «Голос Охтирщини», «Путивлянин», «Новий час» (Шостка). Усі газети, окрім «Путивлянина», друкувалися українською мовою. Одночасно з інформаційною преса виконувала й пропагандистську функцію. Нищівна критика більшовицької ідеології та політики радянської влади на сторінках газети поєднувалася з популяризацією основних положень нацистської теорії.

Чи не найголовнішу увагу у пресі було приділено нагнітання істерії «жидобільшовизму», а по суті – відвертому антисемітизму. У такий спосіб окупаційна адміністрація намагалася не лише сформувати відповідну громадську думку про євреїв, а й чинила морально-психологічний тиск на населення, готуючи його до «остаточного вирішення єврейського питання».

Про наміри нацистів щодо євреїв свідчив наказ за підписом коменданта міста, вміщений в одному з перших номерів газети «Сумський вісник», який зобов'язував усіх євреїв «...протягом 24-х годин зареєструватись у приміщенні міліції, носити на грудях жовту шестикутню зірку із зазначенням свого імені». Невиконання цього розпорядження загрозувало людям «найтяжчою карою».

Вже після того, як у Ромнах, Шостці, Конотопі були здійснені масові розстріли євреїв, сумнозвісний наказ знову з'явився на сторінках «Вісника», а згодом обмеження щодо євреїв у газеті були визначені як «вимога народної, національної і соціальної гігієни».

Преса замовчувала винищувальні акції окупаційних властей, але про їх масштаби можна судити, аналізуючи матеріали опублікованого у місцевій газеті перепису населення Конотопа, здійсненого у серпні 1942 р. відділом міської управи. За його даними, у Конотопі проживали представники 27 національностей, всього 26 195 осіб, серед яких 24 289 українців, 1544 росіянина, 117 білорусів, 38 німців, 123 представники інших народів. Чи були серед цих «інших» євреї з кількатисячної громади довоєнного Конотопа, не відомо, проте виявлення єврейських сімей та антисемітська пропаганда у пресі продовжувались і в наступний період.

Для нагнітання антисемітських настроїв публікувались матеріали певної тематики. По-перше, самі назви статей: «Що таке масонство?», «Як жида заселили Європу», «Останнє кочування», «Арієць і жид» та інші – мали на меті утвердити в масовій свідомості міфи про зверхність арійської раси, готовність німецької нації до «останнього бою між юдейством та християнством», «неповноцінність» окремих народів.

По-друге, нацистська пропаганда використовувала непростий у минулому перебіг українсько-єврейських стосунків. Ряд публікацій тиражував образ хитрого, підступного, жадібного єврея – «найзапеклішого ворога українця». Тенденційний характер носили матеріали, присвячені творчості Т. Шевченка, зокрема, поеми «Гайдамаки». Висвітлюючи мотиви соціальної і національної помсти, жорстокого протистояння між українцями, з одного боку, та поляками і євреями, з іншого, автори газетних публікацій поза контекстом залишали заклики поета до єдності та братерства народів на основі загальнолюдських ідеалів.

По-третє, у пресі широко розігрувалася «козирна карта» участі євреїв у здійсненні жовтневого більшовицького перевороту, становленні сталінського режиму та розгортанні репресій. Причини масових порушень прав людини у СРСР, Голодомору 1932–1933 рр., нищення української культури нацистська пропаганда беззастережно переводила з політичних у площину

суто етнічних. Звісно, замовчувались численні факти політичних репресій проти євреїв, інших представників національних меншин.

Нарешті, закріпленню негативних стереотипів щодо євреїв слугували й численні анекдоти, карикатури та шаржі.

Отже, вивчення матеріалів підкупаційної преси Сумщини дає змогу скласти уявлення про масштаби, методи та форми антисемітської пропаганди нацистів, розрахованої в основному на українське населення. На питання про те, чи була ефективною ця пропаганда, чи значний вплив вона справляла на суспільну свідомість, українські історики дають негативну відповідь. Відомі численні випадки допомоги та порятунку євреїв, зокрема, й на Сумщині.